

EEN BEELD VAN DE METAALSECTOR DE METAALMOEHEID VOORBIJ?

Hoofdstuk 10

Seppe Van Gils

De metaalsector, met een breed gamma aan uiteenlopende activiteiten, kende begin jaren negentig nog een achteruitgang van de loontrekkende werkgelegenheid. Vanaf 1994 is er echter sprake van een herstel. Tussen 1994 en 2001 steeg het aantal jobs in het Vlaams Gewest met 5,7%. Daarmee scoort de metaal beter dan de gehele secundaire sector, maar slechter dan het gemiddelde van alle sectoren samen. Vanaf de tweede jaarhelft van 2001 is er echter een kentering merkbaar en daalt de werkgelegenheid in de metaalsector.

De gunstige werkgelegenheidsevolutie ging ook gepaard met een stijging van het gemiddeld aantal openstaande VDAB-vacatures. Maar net als in de gehele secundaire sector en het gemiddelde van alle sectoren samen, daalt het aantal vacatures in 2001. Het gevraagde onderwijsniveau ligt relatief hoog in de metaalindustrie en er wordt ongeveer evenveel werkervaring gevraagd als gemiddeld in de secundaire sector. Wat betreft de knelpuntberoepen, blijkt dat veel klassieke knelpunten zich ook in de metaalsector situeren, maar daarnaast zijn er ook knelpunten die specifiek voor de metaalsector gelden.

Deeltijdarbeid en vrouwelijke werknemers zijn ondervertegenwoordigd in de metaalsector. Net als gemiddeld voor alle sectoren samen, is ongeveer drie vierde van alle werknemers tussen de 25 en de 49 jaar oud. In vergelijking met de globale secundaire sector zijn er minder ouderen aan het werk in de metaal.¹

1 Dit hoofdstuk is gebaseerd op: Sectorrapport. De metaal minder moe (Van Gils, 2002 en Geirnaert, 2002).

1 Structuur en omvang van de loontrekkende werkgelegenheid in de metaalsector

De metaal is een zeer uitgebreide sector en omvat een breed gamma van uiteenlopende activiteiten, met zowel de meer traditionele metaalsectoren zoals de *metallurgie* (s11), als de relatief jonge sector *vervaardiging van medische apparatuur* (s16). Veruit het grootste deel van de werkgelegenheid (ongeveer 95%) in de metaalindustrie gebeurt in loonverband.

Anno 2001 is de metaal met meer dan 185 000 arbeidsplaatsen verantwoordelijk voor ruim 9% van de (loontrekkende) jobs in Vlaanderen. Daarmee is ze de grootste industriële werkgever. De sectoren *vervaardiging van transportmiddelen* (s17) en *van metaalproducten* (s12) nemen samen 97 400 arbeidsplaatsen (52,5% van de metaalsector) voor hun rekening. Andere grote sectoren zijn de *metallurgie* (s11) en de *machinebouw* (s13), samen goed voor een 49 300-tal jobs. De sector *vervaardiging van medische en andere apparatuur* (s16) is met 4 900 arbeidsplaatsen veruit de kleinste metaalsector.²

Tabel 10.1

Procentuele verdeling van het aantal loontrekkende arbeidsplaatsen in de metaalsector naar ondernemingsgrootte* (Vlaams Gewest; 1999)

		Bedrijfsgrootte				Totaal (%)
		1 tot 49 jobs (%)	50 tot 199 jobs (%)	200 tot 499 jobs (%)	500 en meer jobs (%)	
s11	Metallurgie	6,2	9,1	13,0	71,6	100
s12	Verv. van metaalproducten	53,8	29,7	13,8	2,7	100
s13	Verv. van machines	29,9	23,4	15,9	30,8	100
s14	Verv. van elektrische machines	15,3	22,6	8,5	53,6	100
s15	Verv. van kantoomachines	4,7	7,8	15,1	72,4	100
s16	Verv. van medische apparatuur	45,8	23,4	30,8	0,0	100
s17	Verv. van transportmiddelen	7,6	9,2	7,6	75,7	100
s11-s17	Metaal	22,5	17,3	12,3	47,9	100

* De ondernemingsgrootte is de grootte van de lokale inrichting (het filiaal, de lokale vestiging).

Bron: RSZ (Bewerking Steunpunt WAV)

2 Voor de methodologische achtergrond verwijzen we naar www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, jaarreeks 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', jaarreeks 2002, deel 4 Jaarboek Methodologische bijlage.

Zoals blijkt uit tabel 10.1 bevindt het merendeel van de jobs zich in grote ondernemingen. Bijna de helft van de jobs wordt gepresteerd in ondernemingen met meer dan 500 arbeidsplaatsen. Vooral in de sectoren *metallurgie* (s11) en *vervaardiging van transportmiddelen* (s17), maar ook in de sector *vervaardiging van kantoormachines* (s15), bevindt het merendeel van de jobs zich in grote ondernemingen. Enkel in de sectoren *vervaardiging van metaalproducten* (s12) en *vervaardiging van medische en andere apparatuur* (s16) zien we een omgekeerd patroon: de meeste jobs worden uitgeoefend in bedrijven met minder dan 50 arbeidsplaatsen.

2 *Evolutie van de loontrekkende werkgelegenheid in de metaalsector*

2.1 ■ ■ *Totale werkgelegenheid*

Eind jaren '80 steeg de loontrekkende werkgelegenheid in de metaalindustrie en in de gehele secundaire sector nog (zie tabel B10.1 in bijlage³), maar de eerste helft van de jaren '90 kenmerkte zich door een achteruitgang in de industrie en in de economie in het algemeen: de mondialisering van de handelsstromen (o.a. door de totstandkoming van de Europese markt, de openstelling van de Oost-Europese grenzen en de doorbraak van de nieuwe industrielanden) zorgde ervoor dat de Belgische en Europese (metaal)bedrijven met grote onzekerheden werden geconfronteerd, die hun weerslag hadden op de productie, de omzet en de werkgelegenheid (CRB, 1994, p.3). In de periode 1990-1994 daalde de loontrekkende werkgelegenheid in de metaalsectoren jaar na jaar (zie tabel B10.1 in bijlage). Na deze periode van 'metaalmoehheid' liet de sector evenwel vanaf 1994-1995 een herstel optekenen. De mondialisering bracht immers nieuwe (vervangende) afzetmogelijkheden tot stand.

Globaal gezien deed de werkgelegenheid in de Vlaamse metaalsector het tussen 1994 en 2001 meer dan behoorlijk: het aantal zelfstandigen mocht dan wel gestaag dalen, de loontrekkende werkgelegenheid kende op zeven jaar tijd een uitbreiding met ongeveer 10 000 jobs (+5,7%). De metaalsectoren scoren hiermee opmerkelijk beter dan de gehele secundaire sector, die gedurende de periode 1994-2001 een jobverlies van 2,7% optekende, maar slechter dan het gemiddelde van alle sectoren (+12,4%).

3 Voor een gedetailleerd overzicht van het gebruikte cijfermateriaal in dit hoofdstuk verwijzen we naar www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, jaarreeks 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', jaarreeks 2002, deel 4 Jaarboek Methodologische bijlage.

Tabel 10.2

Evolutie van de loontrekkende werkgelegenheid in de metaalsector (Vlaams Gewest; 1994-2001)

WAV-sector	1994 (n)	1997 (n)	2000 correctie* (n)	2001 (n)	'01/'94 (%)
s11 Metallurgie	24 210	23 719	22 535	22 509	-7,0
s12 Verv. van metaalproducten	36 022	37 979	40 105	42 000	+16,6
s13 Verv. van machines	25 118	26 227	25 803	26 742	+6,5
s14 Verv. van elektrische machines	15 308	14 487	16 568	17 497	+14,3
s15 Verv. van kantoor machines	17 419	16 592	16 419	16 611	-4,6
s16 Verv. van medische apparatuur	3 939	4 232	4 158	4 892	+24,2
s17 Verv. van transportmiddelen	53 630	53 195	54 289	55 352	+3,2
s11-s17 Metaal	175 646	176 431	179 877	185 603	+5,7
S Secundaire sector	595 116	570 682	575 148	579 303	-2,7
Totaal alle sectoren	1 769 551	1 842 267	1 941 581	1 989 123	+12,4

* Voor meer uitleg over de correctie die werd toegepast op de cijfers van 2000 verwijzen we naar de methodologische bijlage.

Bron: RSZ (Bewerking Steunpunt WAV)

Het goede resultaat van de metaalsector in 2001 valt op. In dat jaar waren er in de metaal 3,2% of een 5 700-tal jobs meer ten opzichte van 2000, tegenover een lichte toename van 0,7% in de gehele secundaire sector. De hier gebruikte cijfers hebben echter betrekking op 30 juni van ieder jaar en na 30 juni 2001 hebben verschillende bedrijven uit de metaalsector ontslagen of afvloeiingen aangekondigd (o.a. Opel Antwerpen, Ford Genk, Alcatel, Siemens, Philips en GE Power Controls). De meest recente cijfers vertonen ook een daling van het aantal jobs vanaf de tweede jaarhalf van 2001.

Hfdst. 9

2.2 Groei- en krimpsectoren

Achter de globaal gunstige evolutie van de loontrekkende werkgelegenheid in de metaalsector gaan evenwel tegengestelde evoluties schuil.

De sterkste werkgelegenheidsstijging over de beschouwde periode vinden we terug in de *vervaardiging van metaalproducten* (s12): het aantal jobs in deze sector steeg tussen 1994 en 2001 met 16,6% of een 6 000-tal arbeidsplaatsen. Die stijging was verspreid over meerdere kleine- en middelgrote ondernemingen. Maar ook de sectoren *vervaardiging van machines* (s13), *van elektrische machines* (s14) en *van medische en andere apparatuur* (s16) kenden een job-toename.

De grootste werkgelegenheidsdaling situeert zich in de *metallurgie* (s11): in de periode 1994-2001 wordt er een jobverlies van 7,0% opgetekend. Dit is geen nieuwe evolutie, al sinds midden jaren tachtig neemt het personeelsbestand in de sector af, met een kleine heropleving in 1989 en 1990. Vanaf 2000 wordt er echter geen daling van de werkgelegenheid meer waargenomen.

Ook de sector *vervaardiging van kantoormachines* (s15) kende tussen 1994 en 1997 een werkgelegenheidsdaling (-4,6%). De laatste jaren is er echter geen daling meer merkbaar in de cijfers.

Het aantal arbeidsplaatsen in de sector *vervaardiging van transportmiddelen* (s17) steeg met 3,2%, maar de sector werd geconfronteerd met specifieke problemen. De werkgelegenheids-evolutie in de transportmiddelenindustrie wordt immers voor een deel bepaald door conjunctuur- en cyclusgebonden schommelingen van de auto-industrie. Hiermee bedoelen we dat het activiteitspeil in de auto-assemblage nauw samenhangt met de levenscyclus van de in ons land geproduceerde modellen. Vandaar dat de evolutie van het aantal jobs in de *vervaardiging van transportmiddelen* (s17) een schommelend verloop liet optekenen in de beschouwde periode. 2001 was een bewogen jaar voor de Vlaamse automobielenindustrie. De loontrekkende werkgelegenheid steeg wel met 2%, maar zowel Opel Antwerpen als Ford Genk hebben in 2001 herstructureringen met bijhorend jobverlies aangekondigd.

3 *Vacatures*

3.1 *Omvang en evolutie van het aantal openstaande VDAB-vacatures*

Op basis van de vacatures die openstaan bij de VDAB kunnen we ons een beeld vormen van de werkaanbiedingen in de metaalsector. Anno 2001 telt de VDAB gemiddeld 2 174 openstaande vacatures in de metaalindustrie, dat is bijna 30% van de VDAB-vacatures voor de secundaire sector of 6,2% van alle openstaande VDAB-vacatures.

In 2001 nemen de grote sectoren, nl. de *vervaardiging van metaalproducten* (s12), de *vervaardiging van machines* (s13) en de *transportmiddelenindustrie* (s17), het grootste aantal vacatures voor hun rekening terwijl de sectoren *vervaardiging van medische apparatuur* (s16) (omwille van de beperkte omvang van de sector) en *metallurgie* (s11) (mede omwille van het beperkte verloop) het kleinste aantal openstaande vacatures aan de VDAB melden.

De gunstige werkgelegenheidsevolutie ging ook gepaard met een stijging van het gemiddeld aantal openstaande VDAB-vacatures. Zoals blijkt uit tabel 10.3 is het aantal openstaande VDAB-vacatures in de metaalsectoren tussen 1996 en 2001 gestegen met zo'n 85%.

Hfdst. 2 Daarmee is de stijging zelfs iets groter dan in de gehele secundaire sector (+80%), maar minder groot dan gemiddeld in Vlaanderen (+149%). Net zoals in de gehele secundaire sector en Hfdst. 13 het gemiddelde van alle sectoren samen, daalt het gemiddeld aantal openstaande VDAB-vacatures vrij sterk in 2001.

Tabel 10.3

Evolutie van het gemiddeld aantal openstaande VDAB-vacatures in de metaalsector (Vlaams Gewest*; 1996-2001)

WAV-sector		1996	1998	2000	2001	Evolutie '01/'96	
		(n)	(n)	(n)	(n)	(n)	(%)
s11	Metallurgie	77	150	150	161	84	109,1
s12	Verv. van metaalproducten	393	582	808	772	379	96,4
s13	Verv. van machines	212	371	512	407	195	92,0
s14	Verv. van elektrische machines	84	140	251	204	120	142,9
s15	Verv. van kantoor machines	123	241	365	237	114	92,7
s16	Verv. van medische apparatuur	29	74	92	68	39	134,5
s17	Verv. van transportmiddelen	257	400	629	326	69	26,8
s11-s17 Metaal		1 175	1 959	2 807	2 174	999	85,0
S Secundaire sector		4 143	6 338	9 473	7 469	3 326	80,3
Totaal alle sectoren		13 998	23 222	40 494	34 861	20 863	149,0

* Inclusief VDAB-vacatures van bedrijven die gevestigd zijn buiten Vlaanderen.

Bron: VDAB (Bewerking Steunpunt WAV)

De grootste procentuele toename van het aantal vacatures over de periode 1996-2001 vinden we in de *vervaardiging van medische en andere apparatuur* (s16) en *elektrische machines* (s14). In absolute aantallen is de *vervaardiging van metaalproducten* (s12) echter de sterkste groeier: het gemiddeld aantal openstaande VDAB-vacatures is er sinds 1996 met bijna 400 gestegen. Ook bij de *vervaardiging van machines* (s13) is het aantal openstaande vacatures vrij sterk gestegen. De stijging van het relatief kleine aantal vacatures in de *metallurgie* (s11) is zwakker dan in de andere metaalsectoren. Ook in de *transportmiddelenindustrie* (s17) stijgt het gemiddeld aantal openstaande VDAB-vacatures minder sterk. Dit is het gevolg van een terugval in 2001.

3.2 ■ ■ Kenmerken van de VDAB-vacatures en selectiecriteria

Tabel B10.4 in bijlage geeft een overzicht van de kenmerken van de vacatures in de metaal-sector in het jaar 2000. Daaruit blijkt dat het gevraagde onderwijsniveau relatief hoog ligt: slechts voor 45 % van de vacatures kunnen laaggeschoolden zich kandidaat stellen. Dit is minder dan in de globale secundaire sector (57%). De eisen inzake werkervaring sluiten nauw aan bij de globale secundaire sector: zo'n 60% van de vacatures staat open voor personen met minder dan een half jaar werkervaring. Wat betreft de vacaturekenmerken die te maken hebben met arbeidsorganisatie blijkt ten eerste dat, net zoals in de gehele secundaire sector, de meeste vacatures betrekking hebben op een job met een vast contract. Ten tweede zien we dat er relatief weinig deeltijdse en veel jobs in een 2-ploegensysteem worden aangeboden.

Het kwalitatieve onderzoeksluik van de sectorfoto metaal⁴ geeft een beeld van de selectiecriteria die werkgevers hanteren bij nieuwe aanwervingen (zie tabel B10.5 in bijlage). Daaruit blijkt dat de bevraagde Oost-Vlaamse metaalbedrijven vooral belang hechten aan *motivatie*. *Werkdiscipline*, de bereidheid en/of in staat zijn *bij te leren* en daarbij de nodige *zelfstandigheid* aan de dag kunnen leggen, staan eveneens hoog genoteerd en maken voor veel personeelsverantwoordelijken de peilers uit van een gezonde arbeidsattitude. *Werkervaring* neemt de zevende plaats in op de lijst van selectiecriteria en heeft duidelijk voorrang op het behaalde *diploma*, dat pas op een twaalfde plaats staat. Het relatief geringe belang dat in de metaal-sector aan het diploma als selectiecriteria wordt gegeven, moet wel worden gerelativeerd. Ten eerste omdat de bevraging enkel betrekking had op arbeiders en ten tweede omdat de personeelsverantwoordelijken tijdens de interviews vaak te kennen gaven dat volgens hen de selectiecriteria werkdiscipline en de bereidheid en capaciteit tot bijleren vaak afwezig zijn bij laaggeschoolden.

3.3 ■ ■ Knelpunten in de metaal?

Als vraag en aanbod met elkaar worden geconfronteerd, blijkt dat de metaalindustrie, net zoals andere sectoren, de laatste jaren te kampen heeft met het ontstaan van knelpuntberoe-

4 In het kader van het sectorrapport 'de metaal minder moe' werd door de Oost-Vlaamse STC's een enquête afgenomen bij de personeelsverantwoordelijken van 86 Oost-Vlaamse metaalbedrijven. Volgende thema's kwamen aan bod: persoonskenmerken van de arbeiders, instroomgegevens (o.a. selectiecriteria, aanwervingsproblemen, strategieën als reactie op een krappe arbeidsmarkt en personeelsbinding), opleidingsgegevens, aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt en uitstroomgegevens.

pen.⁵ Veel van de 'klassieke' knelpunten, zoals technici, ingenieurs, informatici en administratief bedienden situeren zich eveneens in de metaalsector. Maar daarnaast zijn er ook knelpuntberoepen specifiek voor de metaal zoals lassers, plaatwerkers en elektriciens terug te vinden.

In het kwalitatieve onderzoeksluik van de sectorfoto metaal werd gepeild naar de strategieën die de metaalbedrijven hanteren als reactie op een krappe arbeidsmarkt. Daaruit blijkt dat men in de eerste plaats het *opleiden* van eigen personeelsleden *op de werkvloer* als strategie naar voren schuift. Hieraan wordt beduidend meer aandacht besteed dan aan het opleiden van werknemers in opleidingsinstellingen buiten de werkvloer. Daarnaast blijkt dat de bevroegde Oost-Vlaamse metaalbedrijven knelpuntvacatures trachten te vermijden door het eigen personeel aan de onderneming te binden.

Interimarbeid is een andere, vaak gehanteerde oplossingsstrategie ten aanzien van krapte op de arbeidsmarkt, maar ook andere motieven spelen een rol. Uit de interviews blijkt namelijk dat veel bedrijven uitzendkantoren gebruiken als rekruteringskanalen en dat een periode van interimarbeid vaak wordt aanzien als een soort van proefperiode. Een belangrijk voordeel is dat de rekrutering en selectie, evenals de hiermee gepaard gaande administratie, buiten het bedrijf worden gelegd.

4 Kenmerken van de werknemers/jobs

Tabel 10.4 geeft een overzicht van het aanbod van arbeidskrachten. Er wordt gekeken naar de kenmerken van de werknemers en de jobs. Daaruit kunnen we afleiden dat deeltijdarbeid in de metaal minder voorkomt dan in de globale secundaire sector en vooral in vergelijking met het gemiddelde van alle sectoren.

5 Tabel B10.4 in bijlage toont de meest voorkomende beroepsgroepen in de VDAB-vacatures en het gemiddeld aantal openstaande vacatures per beroepsgroep in de metaalsector. Per beroepsgroep worden knelpuntfuncties en het gemiddeld aantal niet-werkende werkzoekenden per vacature weergegeven.

Tabel 10.4

Procentuele verdeling van de werknemers in de metaalsector naar geslacht, leeftijd en deeltijdarbeid (Vlaams Gewest; 2000)

WAV-sector	Vrouwen (%)	18-24 jaar (%)	25-49 jaar (%)	50-64 jaar (%)	Deeltime (%)
s11 Metallurgie	7,2	9,0	70,7	20,3	3,7
s12 Verv. van metaalproducten	12,0	14,8	71,7	13,5	5,3
s13 Verv. van machines	11,9	11,8	72,1	16,1	4,1
s14 Verv. van elektrische machines	26,6	11,5	74,7	13,8	7,7
s15 Verv. van kantoormachines	34,9	11,5	74,6	14,0	8,7
s16 Verv. van medische apparatuur	33,7	13,6	75,6	10,8	12,5
s17 Verv. van transportmiddelen	12,7	11,1	76,2	12,6	5,4
s11-s17 Metaal	15,6	11,9	73,6	14,5	5,7
S Secundaire sector	20,8	11,6	73,5	14,9	7,3
Totaal alle sectoren	42,3	11,9	72,6	15,5	21,7

Bron: RSZ-LATG, RSZPPO (Bewerking Steunpunt WAV)

Vaak is er een sterk positief verband tussen het aandeel deeltijdarbeid in de sector en het aandeel vrouwen. In de metaal is dit niet anders: vrouwelijke werknemers zijn ondervertegenwoordigd. De gehele metaalsector maakt dan ook minder gebruik van deeltijd- en vrouwelijke arbeid dan de secundaire sector en het gemiddelde van alle sectoren. De metaalsectoren waar in verhouding veel deeltijdarbeid voorkomt – de *vervaardiging van elektrische machines* (s14), *van kantoormachines* (s15) en *van medische apparatuur* (s16) – zijn ook de sectoren met het hoogste aandeel vrouwen. In de *metallurgie* (s11), de *vervaardiging van metaalproducten* (s12), de *machinebouw* (s13) en de *transportmiddelenindustrie* (s17), de grootste metaalsectoren in Vlaanderen, is het aandeel vrouwen en het aandeel deeltijdarbeid zeer beperkt (maximaal 12,7% vrouwen en 5,4% deeltijdarbeid).

Net zoals gemiddeld voor alle sectoren is ongeveer drie vierde van alle werknemers in de metaalindustrie tussen 25 en 49 jaar. In de metaal zijn oudere werknemers wel licht ondervertegenwoordigd t.o.v. de globale secundaire sector (11,4% t.o.v. 15%).

Er bestaan echter (geringe) verschillen in leeftijdsverdeling als we de metaalsectoren in detail bekijken. Zo ligt het aandeel ouderen (50-64 jaar) in de *metallurgie* (s11) en in mindere mate in de *machinebouw* (s13) hoger dan in de andere metaalsectoren (minder jongeren en meer ouderen). In de *vervaardiging van metaalproducten* (s12) en *medische apparatuur* (s16) ligt dit aandeel lager (meer jongeren en minder ouderen). Dit heeft onder meer te maken met de bedrijfsgrootte: grotere metaalbedrijven hebben in hogere mate oudere werknemers in dienst dan kleinere bedrijven en 'traditionele' metaalsectoren (zoals de *metallurgie*, s11) tel-

len in verhouding meer grote bedrijven dan bv. de relatief 'jonge' subsector *vervoerdiging van medische apparatuur* (s16) (Beschrijver, 1996, p. 123-124).

Cijferbijlage: www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, jaarreeks 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', jaarreeks 2002, deel 4 Jaarboek Cijferbijlage

Methodologie: www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, jaarreeks 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', jaarreeks 2002, deel 4 Jaarboek Methodologische bijlage